

INFORMACIJA – POVIJEST JEDNOG POJMA
O CAPURROVOM RAZUMIJEVANJU POJMA INFORMACIJE
INFORMATION – HISTORY OF A TERM
ON CAPURRO'S UNDERSTANDING OF THE TERM INFORMATION

Andrea Horić
Biblioteka Pravnog fakulteta, Zagreb
ahoric@pravo.hr

UDK / UDC 001.102
007

Stručni rad / Professional paper
Primljeno / Received: 4. 1. 2007.

Sažetak

Gotovo svaka znanstvena disciplina danas koristi koncept informacije unutar vlastitog konteksta i u odnosu na ovaj specifičan fenomen. U istraživanju informacije vrlo je lako izgubiti orijentaciju jer danas postoje mnoge koncepcije informacije. Navedene koncepcije ugrađene su u manje ili više eksplicitne teorijske strukture. Kako nas podsjeća austrijski filozof Ludwig Wittgenstein, mi razumijemo značenje riječi kada znamo kako se one upotrebljavaju. Stoga će se u ovom članku analizirati riječ informacija iz njezine bogate povijesne i filozofske pozadine i dati kratak pregled povijesti riječi i koncepta informacije.

Riječ informacija latinskog je podrijetla (*informatio*) i njezina upotreba u antici pokazuje nam se u smislu mogućnosti kreiranja ili in-formiranja novog konteksta značenja. U članku se definira pojam informacija s filozofskog aspekta i daje njegovo filozofsko utemeljenje.

Ključne riječi: informacija, latinsko i grčko podrijetlo, informacijska znanost, filozofsko utemeljenje pojma informacije

Summary

Almost every scientific discipline today uses the concept of information within its own context and with regards to this specific phenomenon. It is rather easy to loose orientation studying the notion of information, due to the fact that many concepts of information exist today. These concepts are embedded in more or less explicit theoretical structures. We understand the meaning of words when we know the way they are used, as Austrian philosopher Ludwig Wittgenstein reminds us. Therefore, this article will analyze the

notion of information from the aspect of its rich historical and philosophical background and give a short overview of the word's history and the concept of information.

The word information is of Latin origin (*informatio*), and it was used in the Ancient world in the sense of ability to create or in-form new contexts of meaning. The article defines the notion from the philosophical point of view and offers its philosophical foundation.

Keywords: information, Latin and Greek roots, information science, philosophical approach

Uvod

Danas postoje brojni pristupi problemu informacije i mnogo koncepcija informacije koje su ugrađene u manje ili više eksplicitne teorijske strukture. Pri istraživanju informacije vrlo se lako može zalutati tj. izgubiti orijentaciju. Zbog toga je korisno vratiti se na njezine izvore i razmotriti njezino podrijetlo i značenje.

Oslanjajući se na djelo Rafaela Capurra *Informacija : prilog etimologijskom i duhovno-povijesnom utemeljenju pojma informacija*¹ i njegova rana istraživanja pojma informacije, ovaj će rad pokušati sažeto izložiti filozofskopovijesno i etimologijsko podrijetlo pojma informacija. Isto tako, želi izvijestiti i ukazati na razliku u diskursu promatranja i tretiranja pojma informacija i informacijske znanosti na temelju kritičkog razmatranja triju glavnih epistemologijskih paradigmi informacijskih znanosti: reprezentativne paradigme, izvor-kanal-primatelj paradigme i platonističke paradigme. Na kraju, želi u kratkim crtama izložiti fenomen i značenje kognitivnog obrata u Rafaela Capurra te njegov odraz na razumijevanje informacije u okviru informacijske znanosti.

Metoda Capurrova istraživanja u navedenom djelu etimologijska je, odnosno morfološke i povijesne prirode. Ona postavlja pitanje o pojmu informacija kao pitanje o riječi i povijesti pojma, otvarajući time problem osporavanog odnosa sadržaja riječi i same stvari. U ovom se radu namjerava pratiti, koliko je to moguće zbog njegova opsega i složenosti, promjena značenja jednog pojma. Pratiti promjene značenja jednog pojma znači istodobno zajedno zahvaćati promjenu riječi, pojma i stvari čineći je na taj način vidljivom. Na početku se postavlja pitanje o tome kako uopće dolazi do ovakvih pojava koje su predmetom semaziologije tj. dijela leksikologije koji se bavi proučavanjem značenja riječi. Na ovo pitanje Capurro pokušava odgovoriti na sljedeći način: promjene značenja jedne i iste riječi događaju se kada kroz riječ označene stvari nestaju uslijed povijesnih, geografskih, duhovno-povijesnih i drugih razloga. Do promjene značenja riječi može doći i kada se jedna riječ kroz odnose asocijacija, prvotno izmijenjena u nekom stručnom jeziku, prenosi u drugi stručni jezik ili se u njemu prevodi. Uzrokom promjena značenja jednog pojma mogu biti i drugi razlozi socijalnog i psihološkog podrijetla, pojava slabljenja značenja koja rezultira preuzimanjem neke

¹ Capurro, Rafael. *Information : ein Beitrag zur etymologischen und ideengeschichtlichen Begründung des Informationsbegriffs*. München : Saur, 1978.

riječi iz nekoga stručnog jezika u svakodnevni jezik, promjena znaka jednog te istog pojma i slično. Navedeno pokazuje da povijest jedne riječi predstavlja, ne samo etimologijska i semaziologijska, već i predmetna i duhovnopovijesna postavljajući pitanja očitujući tako povijesnu stvarnost i postavljajući pred istraživača složenu zadaću.

Pitati filozofiju i filozofe o pojmu informacija Capurro shvaća ne samo povijesnoetimologijskom, već i osnovnom zadaćom. Dok su njegova istraživanja iz 1978. uglavnom semantičke, semiotičke i povijesne naravi, u radovima koji pripadaju kasnijoj fazi njegova mišljenja Capurro pridjeljuje informaciji primarno pragmatički karakter. S aspekta temeljnih hermeneutičkih uvida on ovdje zastupa holistički pristup u odnosu čovjeka i svijeta, u njegovoj bitno društvenoj dimenziji, poduzimajući na taj način jedno specifično hermeneutičko utemeljenje informacijske znanosti kao retoričke discipline i pojma informacije kao retoričke kategorije.

Problem pojmovne i postavljajuće prirode pojma informacije

Na tragu C. F. von Weizsäckera, H. Seifferts, E. Oesers, H. Schnellesa i drugih teoretičara i filozofa čija su istraživanja utemeljila moderni pojam informacije, Capurro naglašava dvostruku problematiku razumijevanja ovog pojma koja proizlazi iz njegove pojmovne i postavljajuće prirode. S jedne strane, analiza pojmovne prirode pojma informacija često vodi nekoj vrsti relativizirajućeg historizma koji odražava neprestanu mijenu značenja, te zbunjujući broj proizvoljnih definicija koje ne osiguravaju temelje novom razumijevanju ovog pojma. S druge strane, analiza postavljajuće prirode pojma informacije ukazuje na dvije teškoće: velik broj jednakovrijednih dokaza koji uspijevaju prikazati termin informacije, te izvjestan subjektivitet pri odabiru.² Navedeno predstavlja ozbiljnu teškoću svakome istraživaču povijesti jednog pojma koji želi genealogijski i kritički razjasniti pojam informacije uz pomoć etimologijske metode.

Grčko i latinsko podrijetlo pojma informacije

Istraživanje uz pomoć etimologijske i povijesne metode želi dokazati da se opća definicija pojma informacije koju utemeljuju moderne znanstvene teorije razvila iz ontologijskih i spoznajnoteoretskih momenata.³ Sâm pojam informacija latinskog je podrijetla (*informatio/informo*), ali u sebi sadrži pojam forma, prijevod teško prevodivih grčkih pojmova *typos*, *morphé* i *eidōs/idea* iz kojih je etimologijski i povijesno izvodiv i s kojima stoji u etimologijskom i povijesnom odnosu. Capurrova istraživanja imaju cilj pokazati etimologijski i duhovnopovijesni

² Potrebno je naglasiti da spomenuti prikazi koji pokušavaju prikazati pojam informacija nude preglede rječnika kao priloga razvoju značenja u jednom određenom vremenu i jeziku, a ništa manje problematična nisu ni egzemplarna izlaganja pojedinih autora koja daju dublja i preciznija istraživanja značenja pojma informacije.

³ Capurro, Rafael. Nav. dj., str. 116, 138.

razvoj pojma informacije iz grčkog izvora gdje se očituje njegovo utemeljenje na ontologijskim i spoznajnoteorijskim momentima. Osnova za istraživanje latinskog podrijetla pojma i oblikovanja riječi uz *Thesaurus lingua Latinae*, Capurro svojim uvidima daje brojna opimljenja u djelima Cicerona, te brojnih srednjovjekovnih filozofa poput Augustina i Tome Akvinskog, Alberta Velikog, Duns Skota i drugih. Na temelju *Thesaurus lingua Latinae* prati se razvoj značenja pojma informacije od klasičnoga latinskog do otprilike 8. st. poslije Krista, a djela navedenih autora pokazuju općeniti razvoj značenja pojma informacije u srednjem vijeku. Povijesno i etimologijsko istraživanje pokazuje da se pojam informacija pojavljuje u odnosu na različita područja primjene (artificijelno i organologičko, filozofsko i pedagogijsko područje). Latinski pojam informacija ne označava nikakvo novo područje bitka već posjeduje procesualno-logički karakter izražavajući upravo time pripadnost različitim područjima bitka (*Seinsbereiche*). Capurrova povijesnofilozofska i etimologijska istraživanja potvrđuju sljedeće: da se temeljnim za tumačenje pojma informacije pokazuju ontologijski i spoznajnoteorijski momenti, koji su u svom jedinstvu zasnovani u grčkom izvoru, te da se na temelju latinskog podrijetla informacije razvijaju suvremena značenja.⁴

Naznačimo sada ukratko grčke pojmove *typos*, *morphé* i *eidos/idea* koji leže u temelju latinskog pojma informacije. Pritom treba naglasiti da se pojam *idea* odnosi na platonsko, a pojam *eidos* na aristotelovsko shvaćanje pojma forme. Capurro upozorava da nam tekstovi Platonovih i Aristotelovih djela omogućuju pratiti tumačenje pojma informacija kroz antiku, srednji i novi vijek sve do današnjih tematizacija. Kroz formu prevedeni grčki pojmovi i osobito njihovo tumačenje u Platona i Aristotela, nalaze se u podlozi cjelokupnoga etimologijskog i povijesnog razvoja značenja pojma informacije.

Typos u značenju vanjskog oblika nekog predmeta odnosno njegova oblikovanja, u Platona i Aristotela bio je primjenjivan u svojem ontologijskom, spoznajnoteorijskom i pedagogijskom smislu poput *eidos* i *idea*. To potvrđuju tekstovi, na poseban način Platonov dijalog *De republica* gdje on o procesu odgoja govori kao o procesu oblikovanja duše. Treba naglasiti da je *idea* u Platona uzor prema kojem je stvoren čovjek. Otuda latinski pojam informacije *informatio/informo* sadrži značenje u kojem momenti priopćenja znanja i običajnosti neraskidivo pripadaju jedno drugome. Aristotel radi jasnijeg razlaganja Nikomahove etike traga za odgovarajućim tijekom, odnosno vođenjem misli pri kojem se istina nagoviješta samo u grubim obrisima tj. informativno, u formi. On pojam *typosa* primjenjuje na specifičan način s obzirom na praktične probleme koje izlaže u gore navedenom djelu.⁵ Dijalog *Kratil* govori o istom, Platon, naime, poput Aristotela

⁴ Isto, str. 50 i dalje.

⁵ Aristotel kao utemeljitelj praktične filozofije uopće, a posebno politike i etike kao samostalnih disciplina, svojom praktičnom filozofijom izloženom u *Nikomahovoj etici* očituje hermeneutički postupak u čemu je suglasan velik broj suvremenih interpretacija Aristotela. Usp. Pejović, Danilo. Aristotelova praktična filozofija i etika. // Aristotel. Nikomahova etika. Zagreb : Globus, 1988.

drži da slova, riječi i rečenice sadrže samo obrise stvari (*ho typos ene tu pragmatos*). Na temelju navedenih primjera pojam *typos* pratimo u značenjima: obilježje, oblikovanje, nacrt, obris. U spoznajnoteorijskom smislu za naše je istraživanje od izuzetne važnosti Platonova usporedba duše s voštanom pločom. Ovdje se, naime, nalazimo na izravnom tragu in-formacijskom procesu koji je istovremeno spoznajne i pedagozijske naravi. Istina se sastoji u podudaranju, odnosno ispravnom odnosu slika (*typos*) i predmeta (*apotypomata*). Tako formirana odnosno in-formirana duša sadrži otiske, znakove opaženih stvari: *typos*. Dubina i čistoća otiska uvjetuje nepromjenjivost ovih znakova, omogućujući podudaranje predmeta i slika odnosno spoznaju istine u Platonovu smislu. Usporedba duše s voštanom pločom nalazi se, stoga, u uskoj vezi sa spoznajnoteorijskim i pedagozijskim značenjima pojma informacija. I Platonov dijalog *Fedar*⁶ pojam *typos* dovodi u najužu vezu sa znanjem i učenjem u Platonovoj priči o izumu pisma kao neke vrste fiksiranog govora.⁷ Capurro upozorava na vezu pojmova *typos* i *lógos* kao na onu koja leži u temelju značenja pojma informacije u smislu jezične skice ili nacrt (*ton typos*). Ovakav, u jezičnom smislu tretiran pojam informacije, moguće je pratiti od antike preko djela Kvintilijana i Cicerona sve do današnjih filozofskih rasprava u kojima zauzima središnje mjesto s kojeg se ovaj pojam uopće može promišljati. Navedeno ukazuje na nužnost etimologijskog i povijesnog odnosa jezika i pojma informacije za spoznajnoteorijska tumačenja pojma informacije. Na ovom su planu svakako poticajna i razmatranja C. F. von Weizsäckera o uvođenju pojma informacije u svrhu obrade pitanja o mogućnosti da se jezik u službi znanosti učini jednoznačnim. Pritom jezik označuje ono čiji se kvantum mjeri putem informacije u smislu teorije informacija. Weizsäcker upozorava i na vezu pojma informacije s platonovsko-aristotelovskim pojmom forme.⁸

Morphé u Aristotela ima strogo filozofsko značenje u smislu načela bivstvujućeg što ukazuje na to da se razvoj značenja pojma informacije kroz njegove ontologijske i spoznajnoteorijske momente u srednjem vijeku, te bitni razvoj njegova novovjekovnog značenja do danas, temelji na aristotelovskom tumačenju. Pojam *morphé* se u Aristotelovom filozofskom sustavu pojavljuje u svojoj ontologijskoj dvojnosti: kao oblik (*hypokeimenon*) i kao materija (*hyle*).⁹ *Morphé* kao načelo bivstvujućeg označuje nešto stalno, unutarnju bit stvari: formu. U svojoj ontologijskoj odredbi kao načelo ostvarenja, pojam *morphé* je *dynamei* odnosno potencija u materiji. Izvorna veza ontologijskih i spoznajnoteorijskih momenata u

⁶ Dijalog *Fedar* spada u Platonove kasne dijaloge. Usp. Heitsch, Ernst. Platon, Phaidros. Göttingen : [s. n.], 1993. Str. 233.

⁷ Platon. *Fedar*. Zagreb : Jurčić, 1997. Glava LVIII-LIX, LIX-LX, str. 61-62.

⁸ Autor ovdje obrađuje jezik *kao informaciju*, postavljajući pitanje o bitnim svojstvima jezika koja mu omogućuju da bude nositelj egzaktne znanosti. Usp. Weizsäcker, Carl Friedrich von. *Jedinstvo prirode*. Sarajevo : Veselin Masleša, 1988. Str. 30.

⁹ Potrebno je naglasiti da se grčki pojmovi *morphé* i *eidos* nerijetko svode jedan na drugi, jer u aristotelovskom smislu postoje dva način iskazivanja bića (*ousia*) odnosno materije (*hyle*) i oblika odnosno *forme*.

ovome pojmu do potpunog izražaja dolazi u srednjovjekovnom latinskom pojmu informacije u smislu posredovanog znanja.

Eidos/idea – poput pojmova *typos* i *morphé*, općenito znače formu ili osjetilni oblik. Razumijevanje navedenih pojmova povezano je s Platonovim učenjem o idejama, te Aristotelovim pojmom eidosa. Svako od navedenih tumačenja zahtijeva posebnu pažnju i detaljnu obradu koja iz razumljivih razloga zbog ograničenog obima ovoga rada nije moguća. Stoga će ovdje, prije prikaza suvremenih pristupa problemu informacije, biti kratko naznačeno njihovo značenje u okviru povijesnog i etimologijskog istraživanja pojma informacije. Platon i Aristotel pojmove *eidos/idea* koriste u jednakom ontologijskom i spoznajnoteorijskom značenju.¹⁰ Za dublje razumijevanje povijesnog i etimologijskog podrijetla pojma informacije svakako je važno naglasiti Capurrov uvid o prisutnosti spoznajnoteorijskog momenta u novovjekovnome filozofskom tumačenju pojma informacije koje svoje duboke korijene ima u Aristotelovu pojmu *eidos*. Njega je, prema nekim autorima, moguće razumjeti kao specifičan proces spoznavanja zahvaljujući preuzimanju forme predmeta spoznaje.

Suvremeni pristupi problemu informacije i pregled značenja pojma informacije u svakodnevnom jeziku

Nakon povijesnog odmak koji je pratio razdoblja antike, srednjeg i novog vijeka, današnji nas pojam informacije stavlja pred cijeli niz složenih problema. Ponajprije treba krenuti od pojma informacije u svakodnevnom jeziku što predstavlja veliko proširenje. Informacija je od razvoja novih komunikacijskih medija postala istaknuta riječ, a na pitanje što je informacija u svakodnevnom jeziku nalazimo zbunjujući broj formulacija. Navedeno se može opisati sljedećim riječima: “Na pitanje: Što znači informacija? nalazimo u svakodnevnom govoru mnogoznačni odgovor. Informacija je ono što tiskaju novine, objavljuje radio i televizija. Po informaciju idete na šalter na kojem piše ‘Informacije’, primjerice kad putujete. Informacije nalazimo u knjigama odnosno knjižnicama. Informacije su znanje koje se nalazi u kojekakvim izvještajima, dokumentima i tome slično, a to znanje se isto tako nalazi u temelju znanstvenog istraživanja, gospodarstva i politike (birokracija). Kako nas upućuje veliki enciklopedijski rječnik Brockhaus¹¹ – informacija je u svakodnevnom govoru općenito poznata kao priopćenje o novom znanju.”¹²

Odgovor je moguće tražiti u uskoj vezi s pojmom komunikacije odnosno jezika kao specifično ljudskog fenomena koji odražava odnos čovjeka i njegove stvarnosti.

¹⁰ Potrebno je, međutim, naglasiti da pojmovna tumačenja Platona i Aristotela očituju stanovišta terminologijska kolebanja kod utvrđivanja razlike između ovih pojmova, ali zbog sadržajne danoosti ovoga rada nije moguća daljnja detaljnija tematizacija.

¹¹ Veliki enciklopedijski rječnik *Der Große Brockhaus*, danas pod imenom *Brockhaus Enzyklopädie* u izdanju Bibliographische Institut & F. A. Brockhaus AG u Mannheimu.

¹² Capurro, Rafael. Nav. dj., str. 12.

Jezik je posrednik između stvari i spoznaje, on u sebi sadrži moment obavijesti o stvari (*Sachbezogenheit*).¹³ Na taj način jezik nas, putem znakova koji zastupaju imenovane predmete, informira o predmetima. Jezik postaje posrednik između stvari i spoznaje jer se kroz njega izgovorena riječ imenuje kao informacija. U horizontu ovakvog razumijevanja informaciju je moguće shvatiti kroz jedinstvo semantike i fizičkog nositelja ili, kapurovski formulirano, informacija je kodificirani duplikat realnosti, a ljudska su bića specifični biološki informacijski procesori. Ona postaje egzistencijalna dimenzija našeg postojanja u zajedništvu s drugim ljudima ili kao skupa-bitak (*Miteinandersein*) izraženo terminologijom *Bitka i vremena* Martina Heideggera,¹⁴ jednog od najutjecajnijih mislioca 20. stoljeća kojemu je na poseban način svojstvena upotreba jezika u promjeni novih tumačenja riječi.

Pod općenitim značenjem pojma informacije u svakodnevnom jeziku susrećemo znanje, priopćeno odnosno posredovano znanje. Capurro naglašava tumačenje ovoga pojma koje daje veliki Brockhausov rječnik u smislu priopćenja, vijesti ili obavijesti.¹⁵ On želi upozoriti da riječ informacija u svom svakodnevnom značenju sadrži tri bitna momenta koji omogućuju pragmatični karakter informacije: moment obavijesti, moment praktične upotrebljivosti i moment novog. Pragmatični karakter informacije na poseban se način očituje u trećem momentu tj. momentu novog koji čini glavni kriterij razlikovanja pojma informacije i vijesti, a posebno je dominantan u području novinarstva. Momenti obavijesti o stvarima, praktične upotrebljivosti i novog sažeto i jasno očituju poruku Capurrova kognitivnog obrata¹⁶ koji informaciji pridjeljuje primarno pragmatični karakter. Informacijom označujemo novo priopćeno znanje, ona je s obzirom na karakter novog – priopćenje o novom znanju.

Širenje znanstvenih značenja pojma informacije

Matematičko-statistički pojam informacije

Postanak i razvoj znanstvenih značenja započinje u prošlom stoljeću: 1930-ih godina s R. V. L. Hartleyem, a 1940-ih godina s C. E. Shannonom, W. Weaverom i N. Wienerom, Hartleyevim nastavljateljima. Zajedničko je navedenim tendencijama to da naglašavaju novi moment pojma informacija u odnosu na proces posredovanja znanja odnosno znanstvenih spoznaja. Za šezdesete godine prošlog stoljeća svojstven je razvoj i ekspanzija informacijske znanosti. Capurro upozorava na važnost Hartleyeva članka u kojem on donosi svojevrsnu kombinatoričku sintaksu, odlučujući se pritom za matematičko, kvantitativno određenje pojma informacija. W. Weaver, na tragu Hartleyeve matematičke teorije, pojam informacija shvaća kao mjeru slobode izbora neke vijesti odnosno informacije iz postojećega

¹³ U smislu onoga što se odnosi na neki predmet, predmet rasprave.

¹⁴ Heidegger, Martin. Bitak i vrijeme. Zagreb : Naprijed, 1988.

¹⁵ Capurro, Rafael. Nav. dj., str. 197.

¹⁶ Kasnija faza njegova mišljenja koja se može zapaziti od početka 1990-ih godina.

informacijskog izvora. Objavljivanje Wienerove knjige¹⁷ početkom 1960-ih godina predstavlja važan preokret u razumijevanju matematičko-statističkog pojma informacije, te njegovo proširenje i primjenu u različitim znanstvenim disciplinama. Njegovo je razumijevanje informacije izmijenjeno u odnosu na njegove prethodnike, a bitna se razlika sastoji u tome što on preuzeti matematičko-statistički pojam informacija postavlja u odnos s procesima prijenosa. Pojam informacija ne odnosi se na ono što je prenijeto i pohranjeno, već na ono kako je to učinjeno. Na taj način, pojam informacije predstavlja proces koji je mjerljiv u svim materijalnim sustavima (živa bića i strojevi) neovisno o njihovim kvalitativnim razlikama. Jedan određeni sustav može posjedovati manje ili više informacija čime Wiener uspostavlja određeni formalizam koji vodi više računa o formi, odnosno samom procesu izbora, nego o sadržaju informacije.¹⁸

Semiotička, semantička, fenomenološka i hermeneutička tumačenja pojma informacije

Znanstvena područja fizike, biologije, psihologije, estetike, pedagogije, informatike potvrđuju Bar Hillelovu kritiku dvoznačnosti koja se javlja prilikom primjene teorije informacije u jezičnoznanstvenom području. Ovdje se potvrđuje nemogućnost i složenost jasnog definiranja pojma informacija koji bi bio primjenjiv i važeći u svakoj pojedinačnoj znanstvenoj disciplini. Ch. W. Morris na svakodnevnom pojmu informacija u smislu priopćenja znanja tumači svoj pojam znaka naglašavajući i razlikujući dva bitna momenta: moment predmetnosti i moment djelovanja.¹⁹ Moment predmetnosti naglašava odnos istinitog i neistinitog, odnosno ispravnog i pogrešnog informiranja; moment djelovanja utemeljujući je za znak, neovisno od njegova istinitog odnosno neistinitog odnosa prema realitetu. Morris nastoji utemeljiti pragmatičku upotrebu znaka u smislu informativne upotrebe ili, drugim riječima, znak je informativan kada u primatelja proizvede djelovanje, namjernu radnju. Capurro upozorava na potrebu strogog razlikovanja pragmatičkog i semantičkog pojma informacije u Morrisa sljedećim riječima: "Iako se priziva na semiotičke kategorije za tumačenje pojma informacije, odnosno kritici jednostranog matematičko-statističkog određenja, pri tome se ne primjećuje neposredni utjecaj tog pragmatičnog određenja pojma informacije kod Morrisa, semiotičke kategorije se tumače na drugačiji način nego kod Morrisa."²⁰ Pragmatički pojam informacije predlaže i D. M. MacKay upozoravajući pritom na

¹⁷ Wiener, Norbert. *Cybernetics or control and communication in the animal and the machine*. New York ; London : M.I.T. Press, 1961.

¹⁸ To se na poseban način pokazuje problematičnim kada je riječ o informacijama koje se nalaze pohranjene u knjigama.

¹⁹ Razlikovanje navedenih momenata leži u temelju trodimenzionalne sheme semiotike koja se sastoji od sintakse, semantike i pragmatike. Pritom treba upozoriti na Morrisovo tumačenje pragmatike kao dijela semiotike, kao i na njegovo nastojanje oko utemeljenja pragmatičke upotrebe opće semiotike. Usp. Morris, Ch. W. *Signs, language and behavior*. New York : Braziller, 1955.

²⁰ Capurro, Rafael. Nav. dj., str. 222.

terminologijsku nužnost razlikovanja pojma informacije i njezina sadržaja, dok G. Klaus vraća ovaj pojam na njegovo filozofsko tlo smještajući ga unutar problematike bitak-svijest odakle je prenesen na ostala područja. U djelu *Kibernetika s filozofskog gledišta*²¹ Klaus naglašava da informacija, zbog bitnog odnosa bitka i mišljenja, ne može biti razmatrana kao zasebna veličina, već ima sekundaran karakter. Ovo je na poseban način naglašeno u razlikovanju žive i mrtve informacije koje očituje temeljnu povezanost informacije i svijesti. Živa informacija odražava svoju povezanost sa sviješću kao specifična emanacija energije od nositelja informacije prema svijesti. Tekst neke knjige, informacija priopćena u novinama je mrtva informacija jer ne emanira energiju tj. živu povezanost između nositelja informacije i svijesti.

Neki suvremeni teoretičari svojim tumačenjima otvaraju fenomenologijski horizont razmatranja pojma informacije i fenomenologijske strukture pojavnih formi informacije. Horizont fenomenologijskog razmatranja pojma informacije upućuje prema uvidima o tome da se sadržaj informacije neprestano povećava pri čemu davatelj informacija (*Informationsgeber*) ne mijenja svoj informativni sadržaj kroz informacijski proces. Davatelj informacija (knjiga, stroj, čovjek), kanal i primatelj informacija djeluju kao cjelina u informacijskom toku, a između davalca i primatelja informacija postoji kauzalni odnos. Navedena struktura važi samo za živa bića i strojeve, a ne za fizikalne, životne i duševne procese.

Kognitivni obrat u koncepciji Rafaela Capurra

Capurro na temelju kritičkog razmatranja triju glavnih epistemologijskih modela pragmatički utemeljuje informacijsku znanost kao retoričku disciplinu i pojam informacije kao retoričku kategoriju. U svjetlu fundamentalnoontoloških promišljanja *Bitka i vremena* Martina Heideggera, informacija postaje primarno pragmatično podrazumijevanje o zajedničkom dijeljenju svijeta u smislu bitka među drugima (*Untereinandersein*). Zastupajući holistički pristup odnosu čovjeka i svijeta kao bitno društvenog, Capurrov kognitivni obrat usmjerava svoje pitanje prema bitnom odnosu spoznajnog subjekta i njegova potencijalnog znanja. Ovaj bitni unutarnji odnos ljudskog spoznavatelja i njegova potencijalnog znanja, Capurrov kognitivni obrat pretpostavlja objektivističkom razmatranju pojma informacija. Pritom je važno naglasiti da ova pragmatička dimenzija nije suprotstavljena teorijskoj, već je podrazumijeva. Holizam kognitivnog obrata implicira svijet kao organizam vidljivog, a ne kao vanjski svijet koji tek treba biti predstavljen. U ovakvom poretку primatelj istovremeno postaje i tražitelj i korisnik informacije u svrhu rješavanja svojih potreba. Stoga ne postoji informacija po sebi kakvu sugerira platonski model, a pitanje poput "čemu služi informacijska znanost?" postaje retoričkim. Informacijska znanost shvaćena je kao retorička poddisciplina te kao takva spada, prema Capurru, među ostale promišljajuće tehnike.

²¹ Klaus, G. *Kybernetik in philosophischer Sicht*. Berlin : Dietz, 1963.

Jedna od tih promišljajućih tehnika razlikuje se od pravnih i literarnih formi govora, ali nedvojbeno uključuje aspekte nagovaranja i ugodnog kao bitne za traženje informacijskih tehnologija s pragmatičnom svrhom: postizanja udjela u različitim formama zajedničkog života.

Zaključak

Uz kratak pregled duhovnopovijesnoga podrijetla pojma informacije, rad je nastojao osvijetliti informaciju i kao društvenu kategoriju kako je danas razumije i tematizira suvremena informacijska znanost. Uz proučavanje obavijesti i znanja kao predmeta, bitna je težnja suvremene informacijske znanosti razumjeti korisnika informacije, na poseban način stručne informacije, ne kao izoliranog pojedinca već korisnika kao dijela jedne velike profesionalne zajednice. U ovakvoj zajednici proizvođači i korisnici informacije dijele zajedničke teorijske i praktične interese. Posvudašnje računalstvo koje, doduše, bitno poboljšava i ubrzava ljudsko sučeljavanje s informacijama i informacijskim sustavima, ne može ukinuti bitno ljudsku dimenziju dijaloga i zajedništva. Globalna umreženost "mora se razviti kao tiha i nevidljiva tehnologija. Tiho i nevidljivo računalstvo nastoji integrirati globalnu umreženost i proces obrade informacija u ljudski okoliš i dnevni život, a da ljudi ne robuju tehničkim scenarijima."²² Proces obrade informacija mora biti interdisciplinarna zadaća svih znanosti na taj način da virtualnost bude utjelovljena u stvarima ljudskog života, čovjeka kao bića utjelovljenog u njegovu fizičkom okolišu, te etičkim i društvenim okvirima. Komunikacija je bitno ljudska dimenzija, a hermeneutika predstavlja okvir za predrazumijevanje baza podataka i ekspertnih sustava.²³

LITERATURA

Aristotel. Nikomahova etika. Zagreb : Globus, 1988.

Capurro, Rafael. Epistemology and information science [citirano: 2006-20-12]. Dostupno na: <http://www.capurro.de/trita.htm>

Capurro, Rafael. Information : ein Beitrag zur etymologischen und ideengeschichtlichen Begründung des Informationsbegriffs. München : Saur, 1978.

Heidegger, Martin. Bitak i vrijeme. Zagreb : Naprijed, 1988.

Heitsch, Ernst. Platon, Phaidros. Göttingen : [s. n.], 1993.

Klaus, G. Kybernetik in philosophischer Sicht. Berlin : Dietz, 1963.

²² Mainzer, Klaus. Utjelovljeni um : o komputacijskim, evolucijskim i filozofskim tumačenjima spoznaje. // Filozofska istraživanja 26, 102(2006), 419.

²³ Capurro, Rafael. Epistemology and information science [citirano: 2006-20-12]. Dostupno na: <http://www.capurro.de/trita.htm>

Mainzer, Klaus. Utjelovljeni um : o komputacijskim, evolucijskim i filozofskim tumačenjima spoznaje. // Filozofska istraživanja 26, 102(2006), 405-421.

Morris, Ch. W. Signs, language and behavior. New York : Braziller, 1955.

Platon. Fedar. Zagreb : Jurčić, 1997.

Weizsäcker, C. F. von. Jedinstvo prirode. Sarajevo : Veselin Masleša, 1988.

Wiener, Norbert. Cybernetics or control and communication in the animal and the machine. New York ; London : M.I.T. Press, 1961.